

BORBA PROTIV OKUPACIJE BOSNE I HERCEGOVINE: BOJEVI OKO TUZLE

Dr. Atif Hadžikadić

U RUBRICI GRAĐA, U OVOM BROJU DONOSIMO JEDAN NEVELIK, ali interesantan članak, objavljen 1927. godine u polumjesečniku “Novi Behar” (god. I., br. 5, 1. VII. 1927., str. 8-9), koji je izlazio u Sarajevu, u izdanju Islamske dioničke štamparije. U članku se govori o otporu austrougarskoj okupaciji Bosne i Hercegovine u tuzlanskom kraju, a njegov autor je dr. Atif Hadžikadić, poznati bošnjački politički, javni i društveni djelatnik u razdoblju između dva svjetska rata, koji je jedno vrijeme radio i kao profesor u tuzlanskoj gimnaziji.

Hadžikadićev članak o borbama oko Tuzle napisan je u popularnom stilu, bez referenci i oznake izvora, ali se autor po svoj prilici najviše služio narodnom predajom, kao i sjećanjima neposrednih učesnika, kojih je ranih 1920-tih godina još uvijek bilo živih. Jedan od takvih je bio i poznati tuzlanski trgovac Živko Crnogorčević, koji je na inicijativu dr. Riste Jeremića napisao opširne memoare u kojima dosta stranica posvećuje i okupaciji Bosne i Hercegovine, 1878. godine. Upravo taj dio, dr. Jeremić je objavio 1919. godine, u nastavcima u jednom tuzlanskom lokalnom listu.¹ Vjerovatno se i dr. Atif Hadžikadić poslužio tim člankom, ali se u nekim pojedinostima njegovi navodi razlikuju od onoga o čemu piše Crnogorčević, a donosi i neke nove podatke i de-

¹ Cjelokupne memoare je za štampu priredio dr. Milenko S. Filipović i oni su objavljeni 1966. godine, u izdanju Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine (Građa, knj. XIV, Odjeljenje istorijsko-filoloških nauka, knj. 10, str. 7-109).

talje, iz čega se može zaključiti kako je koristio i druge usmene, a možda i pisane izvore.

U želji da dodatno osvijetlimo bošnjački otpor austrougarskoj okupaciji Bosne i Hercegovine na tlu sjeveroistočne Bosne, u kome je i Gračanica odigrala značajnu ulogu, objavljujemo ponovo ovaj članak, kako bi bio dostupniji za širi krug čitatelja. Tekst članka je prenesen u izvornom obliku, kako je i objavljen prije više od osam desetljeća; ispravljene su svega dvije očigledne štamparske greške.

Na kraju, recimo i nešto o autoru: dr. Atif Hadžikadić je rođen u Derventi, 1884. godine. Studirao je na Filozofskom fakultetu u Beču, gdje je i doktorirao. Službovao je kao profesor u tuzlanskoj gimnaziji, a zatim kao inspektor pri upravi Drinske banovine u Sarajevu, te u Ministarstvu trgovine i industrije. Jedan je od osnivača i najistaknutijih pripadnika Jugoslovenske muslimanske organizacije (JMO), najjače bošnjačke političke stranke u razdoblju između dva svjetska rata. U više navrata je biran za narodnog poslanika, a obavljao je i dužnost potpredsjednika Poslaničkog kluba JMO. Kao predstavnik JMO dolazio je i u Gračanicu; govorio je na velikom predizbornom skupu 6. 9. 1927. godine, pred više hiljada ljudi, zajedno sa dr. Mehmedom Spahom i Edhemom Mulabdićem. Isticao se, također, i u radu muslimanskog kulturno-prosvjetnog društva "Narodna uzdanica", u kojem je bio član osnivačkog odbora, potpredsjednik, te jedan od vodećih dobrotvora.

Hadžikadić se još od svojih studentskih dana opredijelio za prohrvatsku struju među muslimanskim intelektualcima (kao član Akademskog društva "Svijest"), a kasnih 1930-tih godina je dospio u opoziciju Mehmedu Spahi, nakon njegovog koaliranja sa radikalima. Nakon proglašenja Nezavisne države Hrvatske, postavljen je za gradonačelnika Sarajeva. Na toj dužnosti, međutim, ostao je jedva četiri mjeseca, nakon čega je smijenjen. Imenovan je potom za ravnatelja Trgovačke akademije u Sarajevu, gdje je

ostao sve do proljeća 1945. godine. Tragično je završio život, u neposrednom poraću, kao žrtva komunističkog obračuna sa ideološkim i političkim protivnicima, u prvim danima njihove vlasti u Sarajevu.²

(Edin Šaković, prof.)

***

"U ratovima s Rusijom iz g. 1878. ostavila je ratna sreća na cjedilu Tursku, te je nakon nesrećnih bojeva na azijskom i evropskom tlu došlo istočno pitanje na dnevni red. Turska je vojska bila strašno potučena, a put prema Carigradu bio je otvoren Rusima. Sada je interes evropskih sila tražio, da se one miješaju, jer je Rusija postala sveopća opasnost. Tako je došlo do posredovanja engleskoga i nastojanja, da se sanstefanski mirovni ugovor, koji je Rusija diktirala Turskoj 3. marta, predloži evropskim silama na odobrenje. U tome nastojanju osobito je Englesku pomagala Austrija kao i svo evropsko javno mišljenje, te se je Rusija teška srca morala prikloniti sveopćem pritisku. Tako je došlo do berlinskoga kongresa, koji je sazvao u Berlin Bismark, gdje se vijećalo od 13. juna do 13. jula 1878 g. Taj kongres je dao pravo Austriji, da okupira Bosnu i Hercegovinu, koje nisu bile uopće uzete u obzir sanstefanskim mirom. Tako je došlo do okupacije Bosne i Hercegovine.

Koncem jula g. 1878. počese ulaziti čete bečkoga cesara u našu otadžbinu, ali udariše na žestok otpor muslimanskoga svijeta, te su cesarove čete svaki korak plaćale svojom krvlju. Austro-ugarska vojska udarila je najprije na Tuzlu, ali je muški dočekana i morala je uzmaći pred junačkom odbranom muftije Taslidžaka, koji je organizirao otpor tuzlanske ehalije.

Pred dolazak Švabe na dva do tri mjeseca kupili su se u Tuzli potpisi od ehalije, da

² Hadžikadić je pred vojnim sudom po kratkom postupku osuđen na smrt, a pogubljen je zajedno sa čuvenim Mustafom Busuladžićem, jednim od najistaknutijih mladih bošnjačkih intelektualaca, o čijoj je mučeničkoj smrti pjesnik Džemaludin Latić, i sam žrtva komunističkih progona, spjevao poznatu kasidu "Ya Mustafa".

se traži od evropskih sila, da dođe Švabo u Bosnu, da postavi red, jer se govorilo, kad ne može ostati Turska, neka dođe velesila. U tu svrhu kupili su potpise: Šemsi beg Tuzlić, Ibrahim beg Džindo, Hadži Mehmed Tevfik ef. Azabagić, Mehaga Imširagić, Mehaga Bešlaga, muftija Ganibegović (rodom iz Gračanice) i još ešrefa tuzlanskoga. Svijet bi se sakupljao pred džamijama, gdje su uzimati potpisi, a medžlis sakupljača tih potpisa bio je u konaku Šemsibegovu i u ruždiji, u kojoj se sada nalazi općinski ured. Među pravoslavnim kupio je potpise Živko Crnogorčević, a među katolicima Boško Štitić, kujundžija.

Govorilo se narodu, da ne može ostati Turska pa da se traži velesila, koja će moći narod braniti i red uvesti u Bosni. Ali je u narodu bila i protivna struja, koja je radila na tome, da ostane po starom i da se brani otadžbina od svakog napadača, koji bi pošao na Bosnu. Ovoj su struji pripadali gotovo svi muslimani, a njihovi najistaknutiji prvaci bijahu: H. Hašimaga Mutevelić, muderis Tosun ef. Kifić, Salih Sahačija i još drugi od ehalije, koji su doista Švabo dočekali puškom u ruci.

Zadnji paša u Tuzli bijaše Muhetin-paša, koji se nalazio interniran u svojoj kući, kad je Švabo došao, a na njegovo mjesto postavila je ehalija Alijagu Talirevića kao starješinu. Nekoliko dana prije prve navale Švabine došli su u Tuzlu Kladnjaci na konjima i skinuli pašu,

te mu obukli bosanske haljine mjesto njegove uniforme. Neko vrijeme nije bilo hućumeta, dok nije postavljen Alijaga Talirević, koji je došao sa Zvorničanima, jer je Alijaga stanovao u Zvorniku. Kladanjci se odmah vratili, a Zvorničani sa tuzlanskom ehalijom spremali su se da dočekaju Švabu poslavši sibjan u okolicu Tuzle, a u kasabi ostali su odrasli, da se bore.

Međutim se primicale ćesarove čete, koje su dočekane prvom puškom pod Planima, blizu današnje stanice Bistarac. To je bilo u četvrtak krajem mjeseca jula. Isti je dan zakonačio Švabo pred Tuzlom na Bukinjima. Taj dan su stigli i Rogatičani u pomoć i odmah stupili u borbu na Ravnoj trešnji.

Sutradan u petak nastavljena je borba ogorčena sa obje strane. Pred podne stigle muftija Taslidžak u društvu svojih oko dvije stotine konjanika i odmah preuzme komandu u svoje ruke nad svima borbenim jedinicama, a ehaliju koja nije bila stupila u borbu, nagonio je da se priključi borcima i bori zajedno s drugima muslimanima, koji su se nalazili u boju. Koji su se protivili i kušali izmaći, muftija je takove nesmiljeno kandžijom nagonio. Tako je organizovan otpor naroda, pa je zatim muftija raspredio četiri topa postavivši jedan na Ilinčicu, drugi na Papinac, gdje se sada nalazi bolnica, treći na Borić, a četvrti na Bukovčice. Dan ranije u četvrtak otvoren je vojni magacin sa džebhanom na

Gradini te narodu podijeljena municija, da se bori. Sada je muftija preostatak pokupio i razdijelio svojim borcima. Dok se je ovako muftija spremao, Švabo je bio došao na Moluhe i Rasovac. Sa rečenih pozicija muftija je 9./VIII. otvorio vatru iz topova, a pješaci su dočekali Švabu na Kozlovcu, Ravnoj trešnji i Mosniku. Borba je vođena cijeli dan u petak i subotu do podne, kada poče Švabo pred junačkim napadajima uzmicati, jer je sa svih strana žestoko tučen, pošto je bilo pridošlo i muslimansko seljaštvo iz okoline u pomoć muftiji i ehaliji. U tim borbama ostalo je mnogo ćesarovih vojnika na bojištu, pa je i jedan oficir topom skinut s konja i raspolovljen. Švabo je sve poginule pokopao na Moluhamu, odakle su kašnje preneseni na Borić, gdje se i danas nalazi katoličko groblje, a prije ga nije bilo na tom mjestu.

Taj dan je završen uspješno po muftiju, te je Švabo vraćen uoči nedelje 10./VIII. Na svome uzmaku uhvatio je Švabo staroga hodžu Mahmutagu Atikovića, koji se bio iselio na Bistarac, te su ga sveli na testu i ubili ga. Ehalija ga kašnje nađe mrtva i zakopa na istom mjestu.

Muftija je s ehalijom gonio Švabu do Bancelja blizu Trbuka i Šahin kamena, gdje se Švabo ušančio. Njemu nasuprot ušančila se i ehalija i držala svoju poziciju šest hefti.

Međutim je po ostalim mjestima Bosne napredovala ćesarova vojska te je palo Sarajevo, Travnik, Rogatica, Krajina i druga mjesta, a nova se vojska od Brčkog na Tuzlu primicala. Misli se da je bilo oko 100.000 nove vojske koja je išla na Tuzlu, sa dvije strane: od Brčkog i Doboja pod komandom generala Bienerta i Szaparya.

Vidjevši muftija opasnost za svoje borce povlaćio se natrag prema Tuzli i spremao novi otpor poslavši na Majevicu u susret Švabi H. Hašimagu Mutevelića s ehalijom, koji ga hrabro dočekaše i neko vrijeme zadržашe, a muftija je branio zapadnu stranu Tuzle. Ali pošto je sa istoka Majevice provalio Švabo, 23./IX. morao se i muftija povući, da ne bude opkoljen, jer je međutim pala i Bijelji-

na i Brčko, samo je još ostao Zvornik. Kod ovakog položaja i muftija je uzmakao prema Zvorniku, odakle je otišao uz Drinu sa svojim Taslidžacima i nekim bosanskim vođama, među kojima su bili: Selim beg Šahinpašić iz Šapke, Alijaga Tahirević, Esad ef. Alikadić iz Zenice i još drugi, s kojima je muftija otišao u Tursku, gdje su ti naši borci i ostali.

Tako je muftija sa svojim društvom, koncem Ramazana izmakao, prije nego su u Tuzlu unišle ćesarove čete. Švabo je noćio pred Tuzlom, pa su mu sutradan izašli u susret, da ga uvedu u grad i to: na zapadnoj strani pred generala Szaparya: Živko Crnogorčević, Hadži Ibriš i kujundžija Boško Štitić, a na istočnu stranu pred generala Bienerta: Mustajbeg Azabagić, jedan jehudija Toska zvani i Gjorgjo kalajđija ili Niko Petrić.

Nekoliko dana poslije ulaska vojske vođena je istraga protiv ehalije i njihovih prvaka, koji su se borili, te je, po svjedočenju gajrimuslimana, strijeljan pod Bukovčićima Salih Sahačija, jer da je on išao po muftiju Taslidžaka, da ga zove u pomoć Tuzli. Pomilovanje njegovo stiglo je kasno, kad je Sahačija bio već mrtav. Osuda mu je izrečena u kući Jove Jovanovića, a odatle je i odveden na strijeljanje.

Za svo vrijeme borbe sa ćesarovom vojskom sakupljači potpisa su se krili od ehalije i muftije Taslidžaka, a mnogi su pred dolazak muftijin u Tuzlu pobjegli preobučeni u feredže. Tako je Šemsibeg Tuzlić u feredži pobjegao u Morančane fratrima, koji su ga krili kod sebe, dok ga nisu našli Alijagini panduri i odveli njegovoj familiji u Dobrnju, gdje je ostao sve do ulaska Švabina u Tuzlu. Isto je i muftija Ganibegović preobučen u feredžu pobjegao u Dolove Ibri Jahiću. Ali osim ovih rijetkih primjera svi muslimani su se borili proti okupacije, te je u tome Tuzla odnijela prvenstvo, jer je istom nakon dvomjesečnog hrabrog borenja podlegla nadmoćnoj sili ćesarove vojske. Tuzla i Zvornik zadnji su pali, Tuzla nakon duge borbe, a Zvornik bez puške i bez otpora pet dana kašnje predao se.”◆